

Warszawa, dnia 8 lipca 2024 r.

Szanowna Pani Ministra Barbara Nowacka

Ministra Edukacji Narodowej,

Szanowna Pani Wiceministra Joanna Mucha

Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej

Szanowna Pani Wiceministra Paulina Piechna - Więckiewicz

Sekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej,

Szanowne Panie Ministry,

w imieniu Green REV Institute - think tanku, inicjatora i koordynatora koalicji ponad 100 organizacji społeczeństwa obywatelskiego Future Food 4 Climate, działającej na rzecz sprawiedliwości żywnościowej i klimatycznej, niniejszym przekazuję nasze rekomendacje i stanowisko ws. edukacji klimatycznej w Polsce.

Wyzwania związane z kryzysem klimatycznym są wielowymiarowe i jako takie dotyczą każdej sfery życia jednostki. Edukacja klimatyczna musi być realizowana w sposób kompleksowy, wielopoziomowy oraz zintegrowany przez wszystkie instytucje i podmioty zaangażowane w implementację polityk publicznych.

W 2021 r. UNESCO przeanalizowało 100 krajowych podstaw programowych, wskutek czego doszło do wniosku, że niemal połowa z nich (47%) nie wspomina o zmianach klimatycznych¹. UNICEF apeluje z kolei o zapewnienie dostępu do wysokiej jakości edukacji klimatycznej, zwracając uwagę, że klęski klimatyczne każdego roku zakłócają edukację 40 milionów dzieci.

¹ <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-launches-new-initiatives-greening-education-classrooms>

Mimo to, jedynie 30% badanych krajów o niskich i średnich dochodach zgłasza działania rządowe w zakresie zielonej edukacji². Raport organizacji Education International wskazuje, że wiele państw nie realizuje zobowiązań dotyczących edukacji klimatycznej. Spośród 95 krajów, które złożyły nowe lub zaktualizowane Krajowe Zdeterminowane Wkłady (NDC), tylko 24% wspomniało o edukacji młodzieży.³

Edukacja klimatyczna musi być edukacją wprowadzoną w sposób strukturalny, obejmującą wszystkie grupy tj.: kadre nauczycielską, władze szkół, osoby decyzyjne oraz uczniowskie. Jednocześnie placówki edukacyjne muszą zapewniać praktyczne wdrażanie zasad edukacji klimatycznej, szczególnie w kontekście promowania zdrowej, roślinnej żywności oraz zapewniania dostępu do w pełni roślinnej żywności, przeciwdziałania marnowaniu żywności, budowania zrównoważonego systemu żywnościowego, w tym poprzez zielone zamówienia publiczne, a wreszcie współpracę z dietetykami i dietetyczkami oraz lekarzami.

W naszym stanowisku chcemy przedstawić rekomendacje w zakresie:

- edukacji dotyczącej sektora żywności i rolnictwa jako nierozłącznej części edukacji klimatycznej;
- zintegrowanego podejścia do edukacji klimatycznej, obejmującego edukację wszystkich osób zaangażowanych w tworzenie społeczności szkolnej;
- Programu Roślinna Szkoła jako kompleksowej propozycji stanowiącej odpowiedź na potrzeby i wyzwania związane z kryzysem klimatycznym i zdrowotnym.

Obecnie edukacja klimatyczna w Polsce jest implementowana w sposób fakultatywny i fragmentaryczny, co utrudnia osobom uczniowskim uzyskanie spójnej wiedzy oraz kompetencji w obszarze zmian klimatu, ich konsekwencji dla praw człowieka, globalnej gospodarki a także ochrony zwierząt, dzikiej przyrody oraz ekosystemów. Konsekwencje braku

² <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-launches-new-initiatives-greening-education-classrooms>

³ <https://www.weforum.org/agenda/2022/08/climate-change-schools-education/>

właściwie realizowanej edukacji klimatycznej nie dotyczą jedynie kwestii adaptacji do zmian klimatu czy zielonych kompetencji w gospodarce, jako że są wyjątkowo istotne dla ochrony demokracji i wartości demokratycznej wspólnoty prawa. Jak wskazuje raport “More in Common: Polityka klimatyczna z ludzką twarzą (2023)”⁴, Oczekiwania Polek i Polaków wobec zielonej transformacji prezentują się następująco:

“Polki i Polacy nie mają wątpliwości: klimat się zmienia. Lęk przed kryzysem klimatycznym staje się zbiorowym doświadczeniem. Nie wpływa co prawda na masową zmianę postaw i zachowań, ale stanowi wystarczający powód, aby formułować oczekiwania względem aktywnej polityki w zakresie przeciwdziałania zmianom klimatu.

Na tym tle wyniki naszych badań na pierwszy rzut oka wydają się wzajemnie wykluczać. Polki i Polacy nie tylko chcą przeciwdziałać zmianom klimatu, ale też obiecują sobie po przyjaznej klimatowi polityce korzyści wykraczające poza sferę klimatu i środowiska. W proklimatycznej polityce upatrują szansy na rozwój gospodarczy, obniżenie cen energii i zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego. Jednocześnie niezwykle krytycznie oceniają Europejski Zielony Ład. Tymczasem to właśnie klimatyczna agenda Unii Europejskiej w wielu obszarach stanowi kluczowy bodziec do podejmowania konkretnych działań przez władze krajowe”.

Edukacja klimatyczna stanowi fundament zrozumienia zielonej transformacji i musi być tworzona z wykorzystaniem doświadczeń ostatnich miesięcy w tym w szczególności w postaci antynaukowej narracji populistycznej, wzmocnienia ruchów antydemokratycznych i antyeuropejskich, które wykorzystują politykę klimatyczną do polaryzacji i dzielenia społeczeństwa. Świadome społeczeństwo jest gwarantem demokracji, stanowiąc przeciwagę i tarczę dla populizmu i polaryzacji. Edukacja klimatyczna jest fundamentem budowania

⁴ https://www.moreincommon.pl/media/pvrlsnj4/polityka-klimatyczna-z-ludzka%20twarz%20raport_more-in-common.pdf

wspólnoty oraz sprawiedliwości społecznej i klimatycznej, a także przeprowadzania koniecznej transformacji ekologicznej. Odgrywa też bardzo ważną rolę w kontekście lęku klimatycznego. Ma dostarczać rzetelnych informacji na temat zmian klimatycznych, ich przyczyn i skutków. Głębsze zrozumienie powyższych zależności może pomóc zmniejszyć niepewność i lęk związany z nieprzewidywalnością przyszłości, które często wynikają z braku wiedzy. Świadomość konkretnych działań możliwych do podjęcia na rzecz planety, może dać poczucie kontroli i skuteczności, co zmniejsza uczucie bezradności. Edukacja klimatyczna powinna także promować bardziej zrównoważony styl życia i pozytywne postawy wobec ochrony środowiska oraz koncentrować się na strategiach adaptacyjnych, pomagając osobom młodym przygotować się na zmiany, które już zachodzą.

Spis treści

Edukacja klimatyczna a sektor żywności i rolnictwo	5
Zintegrowane podejście do edukacji żywnościowej	10
Program Roślinna Szkoła.....	17
Inne działania w ramach edukacji klimatycznej	22
Podsumowanie	24

Edukacja klimatyczna a sektor żywności i rolnictwo

Edukacja klimatyczna musi obejmować edukację dotyczącą wpływu rolnictwa i sektora żywności na klimat oraz wskazywać na konieczność transformacji do roślinnych systemów żywności dla ludzi.

Joseph Poore, badacz związany z Oxford Martin Programme on Food Sustainability Analytics, twierdzi, że przyjęcie diety wegańskiej jest najskuteczniejszym sposobem na zmniejszenie indywidualnego wpływu na środowisko. To stwierdzenie jest poparte jego szeroko zakrojonymi badaniami dotyczącymi wpływu produkcji żywności na środowisko⁵.

Badania Poore'a, opublikowane w czasopiśmie Science, podkreślają znaczące korzyści środowiskowe wynikające z diety roślinnej. Analizując dane z około 40 000 gospodarstw w 119 krajach wykazały, że eliminacja produktów pochodzenia zwierzęcego z diety może zmniejszyć emisje gazów cieplarnianych związanych z żywnością nawet o 73%, w zależności od regionu. Ponadto ujawniły, że dieta wegańska wymaga znacznie mniej ziemi, wody i energii w porównaniu do diet zawierających produkty zwierzęce⁶.

Wpływ rolnictwa zwierzęcego na środowisko jest ogromny. Przyczynia się do wylesiania, niedoborów wody i zanieczyszczeń ze względu na ogromne zasoby potrzebne do hodowli zwierząt. Produkcja mięsa z krów wymaga 20 razy więcej ziemi i emituje 20 razy więcej gazów cieplarnianych na kalorię w porównaniu do uprawy roślin strączkowych⁷. Dlatego też, osoby przechodzące na dietę wegańską, mogą znacznie obniżyć swój ślad węglowy i przyczynić się do globalnych wysiłków na rzecz łagodzenia zmian klimatycznych.

⁵ <https://www.theguardian.com/environment/2018/may/31/avoiding-meat-and-dairy-is-single-biggest-way-to-reduce-your-impact-on-earth>

⁶ UNICEF, [World Economic Forum](#)

⁷ [World Economic Forum](#)

Obecny system żywnościowy przyczynia się do degradacji środowiska i nierówności społeczno-ekonomicznych. Wpływ rolnictwa i sektora produkcji żywności na prawa człowieka, ochronę zwierząt, klimat, bioróżnorodność, zdrowie publiczne, ekosystemy, zanieczyszczenie powietrza, wody, gleby, bezpieczeństwo żywności oraz żywnościowe a także migracje jest nadal zbyt rzadko tematem debaty publicznej i polityk publicznych.

Według raportu Safe and Just. Plant Based Treaty⁸ (2023):

“Globalny system żywnościowy ma największy na świecie udział w emisji gazów cieplarnianych i jest głównym czynnikiem powodującym utratę bioróżnorodności, degradację ekosystemów lądowych, nadmierne zużycie wody słodkiej oraz zanieczyszczenie dróg wodnych spowodowane nadmiernym wykorzystaniem azotu i fosforu. Wywiera znaczący wpływ na stabilność Ziemi i przyszłość ludzkości (Rockström, 2020).

Paradoksalnie, chociaż system żywnościowy jest obecnie głównym źródłem degradacji środowiska i utraty bioróżnorodności, jest on również jednym z najbardziej dotkniętych degradacją. Przekształcanie naturalnych ekosystemów w pola uprawne i pastwiska, wraz z następstwami zanieczyszczenia rolniczego, poważnie zagraża istotnym funkcjom ekosystemu, które stanowią podstawę samego rolnictwa. Konieczna jest całkowita transformacja, obejmująca zmiany w produkcji, zarządzaniu krajobrazem i całym systemie żywnościowym. Wynika to z faktu, że wszystkie działania związane z systemem żywnościowym, od rolnictwa, przez przetwórstwo, logistykę i handel detaliczny, po konsumpcję, wpływają na granice planetarne, a tym samym oferują wiele możliwości łagodzenia skutków (Campbell, 2017; Clark, 2020)”.

⁸ [vegandonuteconomics](https://vegandonuteconomics.org)

Nieźrównoważona produkcja żywności, w szczególności produkcja zwierzęca (sektor mięsny, mleczarski, jajczarski) bezpośrednio i pośrednio przyczynia się katastrofy klimatycznej, spadku bioróżnorodności, spadku jakości życia ludzi.

Komisja Europejska w Sprawozdaniu z postępu prac na temat działań w UE w dziedzinie klimatu za 2023 r. wskazała, że: *“Chociaż poczyniono znaczne postępy, aby zagwarantować, że polityka UE wprowadzi UE na drogę ku gospodarce neutralnej emisyjnie, obawy budzą niedawne tendencje w zakresie emisji w sektorze transportu i **bardzo powolne tempo redukcji emisji w rolnictwie**, a także spadek pochłaniania dwutlenku węgla”*⁹.

Pomimo, że coraz częściej w debacie publicznej pojawia się dyskusja skoncentrowana wokół klimatu to nadal pomija się w niej konieczność transformacji systemu żywności i rolnictwa.

Wpływ rolnictwa zwierzęcego i produkcji zwierzęcej na klimat, środowisko, jakość życia ludzi nie został nadal skutecznie zaadresowany w ramach polityk publicznych. Dlatego chcemy przedstawić zaledwie kilka faktów dot. polskiego rolnictwa i produkcji zwierzęcej, żeby pokazać, że projektowana edukacja klimatyczna musi obejmować edukację dot. żywności i rolnictwa.

- Unveiling the Nexus - The Interdependence of Animal Welfare, Environment & Sustainable Development: *“Zanieczyszczenia odpadami zwierzęcymi niosą ze sobą dodatkowe ryzyko dla zdrowia ludzi i środowiska, ponieważ mogą zawierać patogeny, metale ciężkie i weterynaryjne środki farmaceutyczne. Ponadto wysoka koncentracja zwierząt i ich odpadów może powodować zanieczyszczenie powietrza, które zakłóca życie i zdrowie sąsiednich społeczności”*¹⁰.

⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52023DC0653>

¹⁰ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/03/Unveiling-the-Nexus-The-Interdependence-of-Animal-Welfare-Environment-Sustainable-Development.pdf>

- Biała Księga ofiar sektora hodowlanego dr Sylwii Spurek wskazuje, że sektor hodowlany znacząco przyczynia się do negatywnego wpływu na klimat oraz środowisko naturalne: *“W Europie odpowiada za: 78% utraty różnorodności biologicznej na lądzie, 80% zakwaszenia gleby i zanieczyszczenia powietrza (emisja amoniaku i tlenków azotu) oraz 73% zanieczyszczenia wód (zarówno azot, jak i fosfor)”*¹¹. Sektor hodowlany jest znaczącym emitentem gazów cieplarnianych. Krowy, buhaje i cielęta odpowiadają za największy udział w emisji gazów cieplarnianych, stanowiąc około 65% całkowitej emisji z tej branży¹². Międzyrządowy Zespół ds. Zmiany Klimatu (IPCC) podkreśla, że *“diety bogate w białko roślinne i ubogie w mięso i nabiał wiążą się z niższą emisją gazów cieplarnianych”*¹³.
- Raport Save & Just: *“Oceny systemu żywnościowego przeprowadzone przez Poore i Nemecek (2018) oraz Xu i in. (2021) oszacowały, że rolnictwo zwierzęce odpowiada za około 58% globalnych emisji pochodzących z żywności (19,6% całości), a udział żywności pochodzenia roślinnego wynosi około 29% (9,8% całości). Oznacza to, że emisje z żywności pochodzenia zwierzęcego są dwukrotnie wyższe niż z żywności pochodzenia roślinnego, a jednocześnie dostarczają tylko 18% kalorii i 37% białka w porównaniu z żywnością pochodzenia roślinnego”*¹⁴.
- Raport Save & Just wskazuje, że globalne przejście na systemy żywnościowe oparte na roślinach uwolniłoby 75% gruntów rolnych, co zmniejszyłoby emisje pochodzące z systemu żywności oraz koszty alternatywne¹⁵. Hodowla zwierząt zajmuje około 83% wszystkich gruntów rolnych na świecie.
- Obecny system żywnościowy, który jest oparty na hodowli zwierząt ma bezpośredni wpływ na spadek bioróżnorodności: *“Obecnie z szacowanych 8 milionów gatunków*

¹¹ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/10/Smrodkrewilzy-SylwiaSpurek.pdf>

¹² <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2022/10/Smrodkrewilzy-SylwiaSpurek.pdf>

¹³ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/03/Unveiling-the-Nexus-The-Interdependence-of-Animal-Welfare-Environment-Sustainable-Development.pdf>

¹⁴ <https://drive.google.com/file/d/1RGMPXNW1CAnJiApYLsp1ga6loI5P2qeQ/view>

¹⁵ <https://drive.google.com/file/d/1RGMPXNW1CAnJiApYLsp1ga6loI5P2qeQ/view>

roślin i zwierząt, aż 1 milion gatunków (z czego 75% to owady) jest zagrożonych wyginięciem, a ponad 10% różnorodności genetycznej mogło zostać utracone w ciągu ostatnich 150 lat. Działalność człowieka doprowadziła również do spadku 68 procent światowych populacji dzikich zwierząt w ciągu ostatnich pięciu dekad”¹⁶.

- *“Przemysłowa hodowla zwierząt może być również istotnym źródłem zanieczyszczenia wody, wpływając na ekosystemy i zasoby słodkowodne i morskie za pomocą składników odżywczych, takich jak azot, fosfor i potas z obornika, a także patogenów, weterynaryjnych środków farmaceutycznych i przeciwdrobnoustrojowych, metali ciężkich i hormonów. Zanieczyszczenia te mogą bezpośrednio szkodzić zdrowiu ludzkiemu.”¹⁷. Rolnictwo, szczególnie produkcja paszy na potrzeby hodowli zwierząt jest odpowiedzialne za zużycie ponad 70% globalnego poboru słodkiej wody¹⁸.*
- *Transformacja systemu żywności i rolnictwa jest też konieczna dla ochrony gleby. Jak wskazuje unijna strategia dot. gleb: “Gleba jest siedliskiem ponad 25% całej różnorodności biologicznej na naszej planecie i stanowi podstawę łańcuchów pokarmowych odżywiających ludzkość i różnorodność biologiczną na powierzchni ziemi. Oczekuje się, że ta delikatna warstwa będzie dostarczać i filtrować wodę pitną zdatną do spożycia dla globalnej populacji liczącej prawie 10 miliardów ludzi do 2050 roku. Zdrowe gleby stanowią również największą lądową pulę węgla na naszej planecie. Ta cecha, w połączeniu z ich gąbczastą funkcją wchłaniania wody i zmniejszania ryzyka powodzi i suszy, sprawia, że gleba jest niezbędnym sprzymierzeńcem w łagodzeniu zmian klimatu i przystosowywaniu się do nich. Zdrowe gleby stanowią zatem część unijnych celów w zakresie klimatu, różnorodności biologicznej, a także długoterminowych celów gospodarczych”¹⁹.*

¹⁶ <https://drive.google.com/file/d/1RGMPXNW1CAnJiApYLsp1ga6loI5P2qeQ/view>

¹⁷ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2023/03/Unveiling-the-Nexus-The-Interdependence-of-Animal-Welfare-Environment-Sustainable-Development.pdf>

¹⁸ <https://drive.google.com/file/d/1RGMPXNW1CAnJiApYLsp1ga6loI5P2qeQ/view>

¹⁹ https://environment.ec.europa.eu/document/download/ae853f10-c9a2-4665-a9f2-c29d11c49374_en?filename=COM_2021_699_1_EN_ACT_part1_v4_0.pdf

Edukacja klimatyczna musi obejmować także kwestie praw człowieka oraz ochrony zwierząt tzw. hodowlanych oraz dzikiej przyrody. Doktora Sylwia Spurek, była Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich, Posłanka do Parlamentu Europejskiego 2019-2024, w liście²⁰ do Ministry wskazała na potrzebę wielowymiarowej edukacji, która będzie integrować wszystkie tematy związane z klimatem i zmianami klimatycznymi tj. kwestie związane z wykorzystywaniem zwierząt, uprzedmiotowieniem zwierząt w systemie żywności, łamaniem i naruszaniem praw człowieka, w tym prawa do życia w czystym środowisku a także praw ludności rdzennej. Chcemy zaapelować o jak najbardziej kompleksowe podejście. Edukacja klimatyczna musi także wyposażać osoby uczniowskie w wiedzę dotyczącą antybiotykooporności, ubóstwa żywnościowego i niesprawiedliwości w systemie żywności.

Podsumowując - edukacja klimatyczna nie może być prowadzona bez włączenia wiedzy, informacji dot. systemu żywności i rolnictwa i ich wpływu na kryzys klimatyczny, kryzys bioróżnorodności i zanieczyszczenie środowiska naturalnego, a także prawa człowieka, prawa pracownicze, prawa i ochronę zwierząt. W strategii Europejskiego Zielonego Ładu nie bez przyczyny kluczową rolę odgrywa strategia Od pola do stołu. Walka z kryzysem klimatycznym bez zmiany systemu żywnościowego jest niemożliwa do osiągnięcia. System żywnościowy jest jednym z głównych źródeł emisji gazów cieplarnianych, a jego wpływ na środowisko jest ogromny.

²⁰ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2024/03/List-Poslanki-dr.-Sylwii-Spurek-ws.-edukacji-klimatyczne-j-.pdf>

Zintegrowane podejście do edukacji żywnościowej

Zintegrowane podejście do edukacji klimatycznej oznacza włączenie tematyki związanej ze zmianami klimatu do programu nauczania, działań placówek oświatowych, otoczenia edukacyjnego w tym w szczególności żywnościowego, w sposób kompleksowy i wieloaspektowy. Obejmuje ono nie tylko nauczanie o przyczynach i skutkach zmian klimatu, ale również promowanie zrównoważonych praktyk, rozwoju umiejętności krytycznego myślenia i aktywnego uczestnictwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska, działaniach rzeczniczych i strażniczych, a także włączania tematyki związanej z legislacją i strategiami dla klimatu i środowiska, w tym dotyczącej Europejskiego Zielonego Ładu i strategii Od pola do stołu.

Zintegrowane podejście wymaga inkorporowania zagadnień klimatycznych do różnych przedmiotów, takich jak biologia, geografia, chemia, ekonomia, a nawet sztuka i literatura. Osoby uczniowskie powinny uzyskiwać wiedzę i rozumieć, jak zmiany klimatu wpływają na różne aspekty życia i jak poszczególne dziedziny nauki mogą przyczynić się do rozwiązania problemów klimatycznych²¹.

Ważnym elementem jest angażowanie osób uczniowskich w praktyczne działania, takie jak projekty badawcze, eksperymenty, prace w ogrodzie szkolnym, czy udział w inicjatywach społecznych, działania wolontariackie, a także działania rzecznicze oraz strażnicze. Istotne pozostaje zaangażowanie osób eksperckich oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego w inicjatywy edukacyjne i przekazywanie wiedzy i umiejętności w obszarze działań dla klimatu.

Od 2023 r. Green REV Institute realizuje program Green Advocacy Academy²², który łączy filar aktywizmu systemowego: rzecznictwa i strażnictwa z kompleksową wiedzą na temat wpływu rolnictwa i systemu żywności na środowisko, klimat, planetę. W ramach ewaluacji²³ przeprowadziłyśmy rozmowy i spotkania z osobami w wieku 15-24 lat, absolwentami

²¹ [UNESDOC](#)

²² <https://greenadvocacyacademy.eu/>

²³ <https://futurefood4climate.eu/biblioteka/green-advocacy-academy-i-edycja/>

i absolwentkami Green Advocacy Academy, które potwierdziły konieczność i potrzebę przyjęcia wielowymiarowego podejścia do nauczania i edukacji, tak aby osoby uczące się mogły zrozumieć, a także ocenić wpływ sektora żywności i rolnictwa na różne sfery życia człowieka, planetę i zwierzęta. Green Advocacy Academy powstało, aby włączać osoby młode do działań systemowych na rzecz transformacji systemu żywności i rolnictwa, dla praw człowieka, praw zwierząt i klimatu. To odpowiedź na niski udział osób młodych oraz organizacji pozarządowych i ruchów społecznych w działaniach rzeczniczych i strażniczych dla sprawiedliwości żywnościowej oraz zrównoważonego rolnictwa.

Nasze analizy i doświadczenie pokazują, że młodzi ludzie mają ogromny potencjał do bycia ambasadorami i ambasadorkami zmian. Edukacja musi jednak ewoluować, aby wspierać ten potencjał i przygotować młode osoby do aktywnego udziału w życiu społecznym i politycznym. W tym celu proponujemy kilka kluczowych kierunków działań: edukacja powinna obejmować nie tylko wiedzę teoretyczną, ale także praktyczne umiejętności, takie jak krytyczne myślenie, współpraca, komunikacja i rozwiązywanie problemów. Nasze doświadczenia z Green Advocacy Academy pokazują, że skuteczne włączanie osób młodych do procesów decyzyjnych oraz działań na rzecz sprawiedliwej transformacji systemu żywności i aktywizmu systemowego wymagają budowania kompetencji i zrozumienia w obszarze:

- polityk klimatycznych oraz żywnościowych;
- mapowania problemów i łączenia kropek na mapie praw człowieka, zwierząt i natury;
- umiejętności w zakresie rzecznictwa tj. w szczególności wystąpień publicznych, opracowywania stanowisk, petycji, interpelacji, budowania współpracy z nieoczywistymi często sojusznikami i sojuszniczkami;
- kompetencji strażniczych m.in. w zakresie przygotowywania wniosków o informację publiczną, uczestnictwa w posiedzeniach ciał organów decyzyjnych
- kompetencji w zakresie komunikacji oraz prowadzenia kampanii społecznych, w tym współpracy z mediami, budowania planu komunikacji i promocji podejmowanych działań.

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

Zintegrowane podejście obejmuje również edukację obywatelską, która zachęca osoby uczniowskie do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie i podejmowania działań na rzecz ochrony klimatu. Zrozumienie związków między działaniami człowieka a zmianami klimatycznymi jest kluczowe dla przyszłości planety. Dlatego też edukacja obywatelska musi być powiązana z edukacją klimatyczną, środowiskową i prawno-zwierzęcą oraz powinna stanowić integralną część programów nauczania, aby młodzi ludzie jako obywatele i obywatelki mogli świadomie podejmować decyzje wpływające na środowisko naturalne.

Edukacja obywatelska musi uwzględniać podejście One Health - Jedno Zdrowie²⁴, a w konsekwencji wyraźnie uczyć i wyposażać w kompetencje i zrozumienie dla faktu, że zdrowie ludzi, zwierząt, roślin oraz szeroko pojętego środowiska są ze sobą wzajemnie powiązane, natomiast solidarność i sprawiedliwość wymagają interdyscyplinarnej i międzysektorowej współpracy na wszystkich poziomach społeczeństwa. Edukacja obywatelska powinna wyposażać młodych ludzi w wiedzę na temat tego, jak funkcjonują systemy polityczne, ekonomiczne i społeczne. W kontekście żywności oznacza to zrozumienie rolnictwa i produkcji żywności w tym poprzez zrozumienie skąd pochodzą produkty, jakie są skutki ich produkcji i jakie alternatywy są dla nich dostępne. Wiedza ta pozwoli nie tylko na podejmowanie świadomych decyzji konsumenckich, które promują zrównoważony rozwój i sprawiedliwość społeczną, ale na transformację roli osoby konsumenckiej do roli obywatela, obywatelki w systemie żywności. Konieczne jest innymi słowy kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia i analizy. Młodzi ludzie powinni być w stanie ocenić informacje, zrozumieć różne perspektywy i wyciągać wnioski, które będą miały pozytywny wpływ na ich społeczności. Kluczowym celem edukacji obywatelskiej powinno być przygotowanie młodych osób do świadomego, krytycznego i aktywnego udziału w życiu społecznym. Musimy przejść od postrzegania ludzi jako konsumentów do postrzegania jako obywateli i obywaterek, którzy mają

²⁴ [one-health](#)

realny wpływ na kształtowanie lepszego świata. Tylko w ten sposób będziemy w stanie stworzyć społeczeństwo, które jest bardziej sprawiedliwe, zrównoważone i odpowiedzialne

Zintegrowane podejście wymaga także kształtowania i zapewnienia spójnego otoczenia w edukacji, które wzmacnia nawyki, zachowania i kompetencje. Szkolne stołówki mogą odgrywać kluczową rolę w zintegrowanym podejściu do edukacji klimatycznej, edukując osoby uczniowskie o zrównoważonym odżywianiu, ograniczaniu marnotrawstwa żywności oraz wpływie wyborów żywieniowych na środowisko.

Stołówki powinny oferować opcje roślinne, co nie tylko pozwoli na promocję zdrowego odżywiania, ale również zmniejszy ślad węglowy związany z produkcją żywności. Badania pokazują, że dieta roślinna wymaga mniej zasobów i generuje mniej emisji gazów cieplarnianych niż dieta oparta na produktach zwierzęcych. Korzystanie z lokalnych i sezonowych produktów zmniejsza emisje związane z transportem żywności i wspiera lokalną gospodarkę rolną. Stołówki mogą organizować warsztaty kulinarne, podczas których uczniowie i uczennice nauczą się przygotowywać zdrowe, zrównoważone posiłki. Szkolne ogrody warzywne mogą być również świetnym źródłem świeżych produktów i miejscem nauki o zrównoważonym rolnictwie. Placówki oświatowe powinny wdrażać programy ograniczania odpadów, takie jak kompostowanie resztek jedzenia i edukacja na temat marnotrawstwa żywności.

“Nawyki na całe życie często zaczynają się w dzieciństwie, co sprawia, że szkoły są kluczem do przygotowania uczniów do zdrowego i etycznego stylu życia. Wprowadzenie roślinnych modułów żywieniowych do szkolnych programów nauczania przyniesie korzyści zarówno osobom uczniowskim, jak i osobom nauczycielskim.”²⁵

Green REV Institute podejmuje działania na rzecz kształtowania odpowiedzialnego i sprawiedliwego otoczenia żywnościowego (tzw. food environment). W przedstawionych przez

²⁵ <https://drive.google.com/file/d/1RGMPXNW1CAnJiApYLsp1ga6loI5P2qeQ/view>

nas rekomendacjach dotyczących podstawy programowej pt. Edukacja zdrowotna²⁶ wskazujemy nie tylko na samą zawartość podstawy programowej, ale także na konieczność zadbania o miejsca, w których osoby młode kupują czy otrzymują żywność. Szkoła powinna stanowić pierwsze wspólnotowe miejsce dla sprawiedliwej żywności, nie zaś, jak obecnie kształtować niezdrowe nawyki żywieniowe, przyczyniać się do braku zainteresowania żywnością w kontekście pochodzenia, sposobu produkcji oraz zniechęcać do sprawczości w systemie żywnościowym. Dlatego tak ważne jest zapewnienie wsparcia dietetyków, dietetyczek, wspieranie lokalnych rolników i rolniczek, zakładanie ogrodów warzywnych, poznawanie sposobu produkcji żywności i jej wpływu na klimat, prawa człowieka i zwierzęta, w tym tzw. zwierzęta hodowlane. Niewątpliwie jednym z przedmiotów czy tematów powinna być Wspólna Polityka Rolna i prawa osób konsumenckich. W dobie katastrofy klimatycznej i konfliktów potrzebujemy kompleksowej, zaplanowanej edukacji dla sprawiedliwości żywnościowej. Żywność wpływa na nasze zdrowie, jakość życia, klimat, środowisko naturalne, rolników i rolniczki.

W kontekście wielowymiarowej tematyki jaką jest żywność apelujemy także o dodanie do katalogu praw ucznia prawa do dostępu do zdrowej, zrównoważonej, roślinnej żywności w zgodzie z dietą, światopoglądem, przekonaniem oraz aktualną wiedzą naukową. Konieczne jest także dodanie prawa do dostępu do żywności w kontekście otoczenia żywności - sklepów, imprez, wydarzeń, wycieczek. Apelujemy także o wyraźne wskazanie, że osoby uczniowskie mają prawo dostępu do rzetelnej, naukowej wiedzy na temat transformacji systemu żywności i sprawiedliwości żywnościowej. Osoby uczniowskie mają prawo jako obywatele, obywatelki oraz osoby konsumenckie do zdobywania wiedzy na temat wpływu systemu żywności na:

- spadek bioróżnorodności;
- niszczenie lokalnych społeczności poprzez działania ferm wielkotowarowych;
- naruszanie praw człowieka i ludności rdzennej w systemie żywności;

²⁶ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2024/05/Rekomendacje-edukacja-zdrowotna.docx-2-1.pdf>

- intensyfikację i globalizację systemów żywności i łańcucha dostaw powodujące upadek małych gospodarstw i ograniczanie dochodów rolników i rolniczek kosztem agrobiznesów;
- zdrowie publiczne w kontekście antybiotykooporności, chorób dietozależnych, pandemii, zoonoz, zdrowia osób mieszkających w pobliżu ferm;
- zanieczyszczenie wód, powietrza, gleby przez produkcję zwierzęcą;
- cierpienie miliardów zwierząt i bilionów ryb;
- emisje z sektora rolnictwa.

Niezależnie od powyższego, apelowałyśmy do Zespołu Praw i Obowiązków Ucznia²⁷, aby **Rzecznicy i Rzeczniczki Praw Osób Uczniowskich** mieli obowiązek monitorowania i analizowania otoczenia żywnościowego w placówkach edukacyjnych, dostępu do zdrowej, w pełni roślinnej, wegańskiej żywności oraz jakości oferowanej żywności. To wyjątkowo istotne, aby osoby uczniowskie, które są dyskryminowane z powodu diety otrzymały pilne wsparcie od rzeczników i rzeczniczek w tym zakresie.

Ważnym elementem dbania o spójność edukacji klimatycznej z otoczeniem żywnościowym jest także podejmowanie przez odpowiednie resorty inicjatyw na rzecz zmian w najbliższym otoczeniu placówek edukacyjnych poprzez działania kierowane do sieci handlowych, w których osoby uczniowskie dokonują zakupów żywności. Przeprowadzone przez Green REV Institute i Future Food 4 Climate w 2022 r. badanie²⁸ dotyczące wyżywienia w szkołach w Polsce wskazuje wyraźnie na konieczność reformy w obszarze wyżywienia zbiorowego oraz na konieczność podejmowania działań w obszarze oferty sieci handlowych zlokalizowanych w pobliżu tych placówek. Jednym z głównych wniosków badania jest brak dostępności do żywienia jako takiego na poziomie odpowiadającym potrzebom osób uczących się.

²⁷ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2024/05/Zespol-ds.-Praw-i-Obowiazkow-Ucznia.pdf>

²⁸ <https://futurefood4climate.eu/biblioteka/dostepnosc-weganskich-posilkow-w-szkolach-badanie/>

Prawie 80% (78,1%) osób uczących się przynosi jedzenie z domu, co w połączeniu z brakiem możliwości podgrzania go oznacza, że zjadane posiłki są zimne. **40% (40,6%) osób korzysta z oferty sklepów zlokalizowanych w pobliżu szkół**. Green REV Institute, w ramach międzynarodowej koalicji zainicjowanej przez Feedback Global, przeprowadził analizę działań największych sieci handlowych w Polsce, dostawców żywności dla Polek i Polaków w kontekście ograniczania emisji oraz dostarczania zdrowej, zrównoważonej żywności. Raport Meat us half way²⁹ to źródło niepokojących faktów na temat działań sieci:

- a) mimo, że wszystkie sieci posiadają strategie zrównoważonego rozwoju, żadna nie wskazuje działań związanych z ograniczaniem sprzedaży i promocji mięsa i nabiału jako celu działania dla klimatu;
- b) wszystkie sieci wskazują działania związane z budowaniem konsumpcji zdrowej i zrównoważonej żywności w działaniach związanych z kształtowaniem zachowań konsumenckich a nie ograniczaniem emisji środowiskowych;
- c) sieci takie jak Lidl, Kaufland, Biedronka czy też Żabka chwala się produktami roślinnymi, ale nie wykazują danych ze sprzedaży mięsa i nabiału z odniesieniem do ich roślinnych zamienników;
- d) wszystkie sieci stawiają na rozwój i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, zmniejszenie zużycia plastikowych opakowań, ale żadna nie wspomina o emisjach pochodzących z rolnictwa zwierzęcego;
- e) mięso i nabiał promowane są w placówkach handlowych w miejscach widocznych dla osób konsumenckich;
- f) aplikacja Żabki zachęca do kupowania kanapek z mięsem i nabiałem jako wartościowych przekąsek i śniadań do szkoły powołując się na raport Green REV Institute i Future Food

²⁹ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2024/01/Meat-Us-Half-Way-Raport-PL.pdf>

4 Climate dot. niskiej dostępności zrównoważonych posiłków w placówkach oświatowych z 2022 r.

Ministerstwo Edukacji Narodowej powinno tym samym pilnie rozważyć przeprowadzenie analizy i przygotowanie mapy, pokazującej w jakich sieciach osoby uczniowskie dokonują zakupów, na jakie treści reklamowe i marketingowe są narażone i jak sąsiadujące z placówkami oświaty dyskonty oraz placówki handlowe przyczyniają się do kształtowania zdrowego, zrównoważonego otoczenia żywnościowego konsumentów, a tym samym realizacji celów edukacji klimatycznej.

Program Roślinna Szkoła

Program Roślinna Szkoła jest realizowany przez Green REV Institute, jako operatora oraz liczne organizacje partnerskie, w tym koalicję na rzecz sprawiedliwej transformacji systemu żywności Future Food 4 Climate, Klub Myśli Ekonomicznej, Rodziców dla Klimatu, Fundację Onkologiczną Rakiety, Polską Radę Organizacji Młodzieżowych. Postulaty Programu poparło aż 40 radnych z całej Polski, Ministra Edukacji Narodowej Paulina Piechna - Więckiewicz, Minister Klimatu i Środowiska Mikołaj Dorożała, Ministra Klimatu i Środowiska Urszula Zielińska oraz liderzy i liderki opinii publicznej.

W centrum zielonej transformacji Program stawia szkołę, jedno z najważniejszych miejsc każdej wspólnoty lokalnej, osób uczniowskich, miejscowych liderów oraz samorządu terytorialnego. Szkoła ma innymi słowy wpływ na wiedzę i kształtuje zachowania obywateli i obywaterek. Od najmłodszych lat buduje poziom świadomości i odpowiedzialność za planetę, środowisko, prawa człowieka i prawa zwierząt. „Roślinna szkoła” to również jej otoczenie – wspólnota, organizacje społeczne, lokalny biznes i władze samorządowe.

Postulaty Programu prezentują się następująco:

1. włączenie celów w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego do strategii rozwoju miast. Polityki miejskie muszą uwzględniać rolę żywności i projektować działania dla zdrowia, planety, praw człowieka i praw zwierząt;
2. współpraca samorządów, wymiana dobrych praktyk pomiędzy lokalnymi władzami w zakresie inicjatyw i projektów dotyczących bezpiecznych, zrównoważonych i lokalnych systemów żywnościowych;
3. implementacja do samorządowych Programów Współpracy możliwości realizacji projektów przez organizacje społeczne na rzecz zdrowej, lokalnej, etycznej i bezpiecznej klimatycznie żywności;

4. wprowadzenie w szkołach praktycznej edukacji żywieniowej, tworzenie przyszkolnych ogrodów warzywno-edukacyjnych i roślinnych warsztatów kulinarnych, uczenie szacunku do żywności, środowiska i praw zwierząt;
5. współpraca z dietetyczkami/kami, edukacja kadry nauczycielskiej oraz personelu stołówek w zakresie tworzenia jadłospisów na podstawie aktualnych zaleceń zdrowego żywienia oraz przeciwdziałania marnowaniu żywności;
6. promocja diety roślinnej, organizowanie spotkań w szkołach, lokalnych centrach aktywności, bibliotekach, domach kultury;
7. włączenie w zieloną transformację głosu lokalnych społeczności, rodziców, opiekunek/ów, osób uczących się, mieszkanek i mieszkańców, żeby tworzyć wspólnotę dla zdrowej, lokalnej i roślinnej żywności;
8. rozwój rolnictwa wspieranego przez lokalną społeczność; pomoc merytoryczna, techniczna i finansowa ze strony samorządów. Współpraca lokalnych instytucji publicznych z lokalnymi rolniczkami i rolnikami;
9. wprowadzenie zielonych zamówień publicznych dla produktów spożywczych zamawianych w szkołach. Stawiamy na żywność wysokiej jakości, lokalną, sezonową, o dużej zawartości składników odżywczych, od certyfikowanych producentów;
10. zagwarantowanie pełnego dostępu do zdrowych, roślinnych i pełnowartościowych posiłków w każdej szkole i każdego dnia (bez konieczności okazania zaświadczenia lekarskiego).

Wdrożenie postulatów Programu Roślinna Szkoła wymaga także zmian legislacyjnych. W konsekwencji liczymy, że Ministerstwo Edukacji Narodowej poprzez działania Green REV Institute oraz prof. Marcina Wiącka, Rzecznika Praw Obywatelskich, skierowane na nowelizację legislacji w celu zagwarantowania osobom uczniowskim dostępu do roślinnych posiłków w placówkach oświatowych.

Od 2022 r. w całej Polsce osoby aktywistyczne występowały z petycjami obywatelskimi ws. zapewnienia dostępu do roślinnych, wegańskich posiłków w swoich miastach i gminach.

Radni samorządowi w Polsce zwracali się w drodze interpelacji do władz samorządowych. Interpelacje złożyli: radna Miasta Poznania Dorota Bonk - Hammermeister, radny Dzielnicy Białołęka Filip Pelc, radni Katowic Patryk Białas, Magdalena Wieczorek, Tomasz Mańnica, Andrzej Warmuz, radny Gdańska Łukasz Bejm, radna Dzielnicy Ochota Sylwia Mróz oraz radna Anita Szymańska, radny Suwałk Wojciech Pająk, radny Krakowa Łukasz Gibała, radna Wrocławia (obecnie Posłanka na Sejm X kadencji) Jolanta Niezgodzka, radna Cieszyna Joanna Wowrzeczka, radna Ostródy Agnieszka Karłowicz, radny Kielc Michał Braun (także ws. monitorowania marnowania żywności przez Miasto), radna Gorzowa Wielkopolskiego Marta Bejnar-Bejnarowicz 15, radni Torunia Margareta Skerska-Roman, Bartosz Szymanski. Wniosek dot. dostępu do wegańskich posiłków był omawiany w ramach Komisji Oświaty i Wychowania w Poznaniu (wsparty przez radne Martę Mazurek oraz Hannę Owsianą).

W 2024 r. interpelację ws. poparcia Programu Roślinna Szkoła złożyła we Wrocławiu grupa radnych z inicjatywy mec. Roberta Suligowskiego, zaś z inicjatywy Julii Zimmermann, Radnej Dzielnicy Śródmieście w Warszawie plan prac Rady został uzupełniony o sprawdzenie potrzeb szkół w zakresie realizacji obowiązku zapewnienia uczniom jednego gorącego posiłku w ciągu dnia (art. 106a ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe), w tym możliwości zapewnienia uczniom posiłków nieodpłatnych oraz zgodnych z ich indywidualnymi potrzebami żywieniowymi.

Działania na rzecz prawa do dostępu do zdrowej żywności oraz reformy wyżywienia zbiorowego popiera także Monika Horna - Cieślak Rzeczniczka Praw Dziecka³⁰.

³⁰ <https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2024/03/cedf24bd-896e-4eb5-8acf-3829132cc5b0.pdf>

W piśmie do Izabeli Leszczyny, Ministry Zdrowia z dnia 1 marca 2024 r.³¹ zaproponowaliśmy rozwiązanie w obszarze nowelizacji Rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 26 lipca 2016 r. w sprawie grup środków spożywczych przeznaczonych do sprzedaży dzieciom i młodzieży w jednostkach systemu oświaty oraz wymagań, jakie muszą spełniać środki spożywcze stosowane w ramach żywienia zbiorowego dzieci i młodzieży w tych jednostkach. **Proponowane przez nas zmiany rozporządzenia obejmują zmianę § 2 ust. 2 rozporządzenia poprzez wprowadzenie następującej treści modyfikacji:**

2. Środki spożywcze, o których mowa w ust. 1, dobiera się w taki sposób, aby:
 - 1) na całodienne żywienie składały się środki spożywcze pochodzące z różnych grup środków spożywczych;
 - 2) posiłki (śniadanie, obiad, kolacja) zawierały produkty z następujących grup środków spożywczych: produkty zbożowe lub ziemniaki, warzywa lub owoce, mleko lub produkty mleczne lub **napoje zastępujące mleko lub produkty zastępujące nabiał, o których mowa w § 1 ust. 1 pkt 6 rozporządzenia, mięso, ryby, jaja, orzechy, nasiona roślin strączkowych i inne nasiona oraz tłuszcze;**
 - 3) zupy, sosy oraz potrawy sporządzane były z naturalnych składników, bez użycia koncentratów spożywczych, z wyłączeniem koncentratów z naturalnych składników;
 - 4) od poniedziałku do piątku były podawane nie więcej niż dwie porcje potrawy smażonej, przy czym do smażenia jest używany olej roślinny rafinowany o zawartości kwasów jednonienasyconych powyżej 50% i zawartości kwasów wielonienasyconych poniżej 40%;
 - 5) napoje przygotowywane na miejscu zawierały nie więcej niż 10 g cukrów w 250 ml produktu gotowego do spożycia;
 - 6) każdego dnia były podawane:

³¹ <https://roslinnaszkoła.pl/wp-content/uploads/2024/03/Pani-Izabela-Leszczyna-Ministra-Zdrowia-apel-strony-ekspertkiej-i-spoecznej.pdf>

- a) co najmniej dwie porcje mleka lub produktów mlecznych lub **napojów zastępujących mleko lub produktów zastępujących nabiał, o których mowa w § 1 ust. 1 pkt 6 rozporządzenia,***
- b) co najmniej jedna porcja z grupy mięso, jaja, orzechy, nasiona roślin strączkowych,*
- c) warzywa lub owoce w każdym posiłku,*
- d) co najmniej jedna porcja produktów zbożowych w śniadaniu, obiedzie oraz kolacji;*
- 7) w żywieniu całodziennym było podawane przynajmniej pięć porcji warzyw lub owoców;*
- 8) co najmniej raz w tygodniu były podawane posiłki niezawierające produktów odzwierzęcych, poprzez które rozumie się posiłki, które nie zawierają żadnych produktów pochodzenia zwierzęcego.*

Jednocześnie powinny zostać podjęte działania na rzecz wydania przez Ministra Zdrowia rozporządzenia określającego wymagania obowiązujące przy prowadzeniu żywienia zbiorowego w szpitalach (delegację ustawową dla takiego uregulowania stanowi art. 72 ust. 6 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia), zgodnie z wystąpieniem generalnym prof. Marcina Wiącka Rzecznika Praw Obywatelskich³².

³² https://futurefood4climate.eu/wp-content/uploads/2024/04/Do_MZ_zbiorowe_zywienie_wymogi_3_04_2024.pdf

Inne działania w ramach edukacji klimatycznej

Green REV Institute przy współpracy z kanadyjską organizacją Educated Choices Program realizuje działania edukacyjne w zakresie systemów żywnościowych w polskich szkołach. *“Educated Choices Program to organizacja non-profit 501(c)(3), która zapewnia edukację związaną z żywnością, umożliwiając uczniom i członkom społeczności uznanie znaczenia i odpowiedzialności za podejmowanie świadomych decyzji dotyczących żywności, budując zdrowszą i bardziej zrównoważoną przyszłość dla wszystkich”*³³. Wirtualne pakiety dydaktyczne, takie jak quizy, filmy edukacyjne, wsparcie do prowadzenia dyskusji skierowane są do osób uczniowskich powyżej 12 roku życia.

W ramach naszej współpracy z placówkami edukacyjnymi, osobami nauczycielskimi, oferujemy osobom uczniowskim szkół podstawowych dostęp do edukacyjnych filmów i materiałów. Program ten koncentruje się na systemach żywnościowych, wpływie produkcji żywności na klimat, bioróżnorodności oraz efektywności produkcji żywności pochodzenia zwierzęcego. Dodatkowo, osoby uczniowskie mają możliwość przekładania zdobytej wiedzy na praktyczne działania poprzez uczestnictwo w quizach oraz pracach grupowych, które pozwalają na pogłębienie zrozumienia tematu i rozwijanie umiejętności współpracy oraz krytycznego myślenia. Wprowadzanie tych dynamicznych, interaktywnych elementów edukacyjnych ma na celu stymulowanie zaangażowania osób uczniowskich oraz umożliwienie im aktywnego uczestnictwa w procesie nauki.

Edukacja klimatyczna powinna uwzględnić istniejące już programy i projekty, które w kompleksowy sposób angażują osoby uczniowskie w tematykę systemów żywnościowych, ich struktury oraz wpływu na zdrowie i środowisko. Przykładem takiego programu jest projekt realizowany w Polsce przez Green REV Institute przy współpracy z kanadyjskim partnerem Educated Choices Program.

³³ <https://www.ecprogram.org/>

Green REV Institute jest twórcą trzech reportaży: “Wegańska Warszawa” (2021)³⁴, “Posłuchaj wegańskich biznesów” (2022)³⁵ i “Katastrofa na talerzu”(2023)³⁶. Każdy z nich w kompleksowy sposób nawiązuje do bieżących wyzwań w systemie żywnościowym, co biorąc pod uwagę formę może pomóc osobom uczniowskim zrozumieć złożone relacje i potrzebę kompleksowego podejścia. Uwzględnienie poruszonych w reportażach tematów może wzbogacić program nauczania o realne przykłady i dobre praktyki.

Reportaże poprzez przedstawienie różnorodnych perspektyw w tematyce systemów żywnościowych, praw człowieka, praw osób uczniowskich, zdrowia oraz środowiska, mogą inspirować do szerszych dyskusji i wspierać umiejętności krytycznego myślenia. Jednocześnie są źródłem wzmocnienia świadomości w zakresie globalnych wyzwań, w tym w zakresie zdrowia i budowania empatii.

"Wegańska Warszawa" to opowieść o ludziach, którzy prowadzą etyczne, wegańskie biznesy w Warszawie. Bohaterami i bohaterkami są twórcy i założycielki: Roślinnego Qurczaka, Słusznej Strawy, Lokal Vegan Bistro, Youmiko Vegan Sushi.

“Posłuchaj Wegańskich Biznesów” to dokument, który pokazuje polski rynek zdrowej, wegańskiej żywności w Polsce. Bohaterami i bohaterkami filmu są przedstawiciele: “Listny Cud”: Matylda Szyrle, Izabela Zięcina; “Polsoja” i “Well Well”: Katarzyna Gębala, Piotr Poniński; “It’s Bean”: Paulina Barros, Kasia Siczek; “Yoush”: Artur Wiktor, Zbyszek Skwarski i “FoodTech ac.”: Piotr Grabowski, Michał Piosik.

“Katastrofa na Talerzu” jest najnowszym dokumentem, który przedstawia mapę kosztów współczesnej produkcji żywności i jednocześnie pokazuje rozwiązania dla naszych talerzy. Bohaterowie i bohaterki to: Posłanka do Parlamentu Europejskiego dr. Sylwia Spurek, Posłanka na Sejm X kadencji Dorota Łoboda, Prof. Piotr Skubała, Radny Dzielnicy Białołęka m.st.

³⁴ <https://youtu.be/BbgPgq1on6I?si=c5QsSEniGtuMLl0R>

³⁵ https://youtu.be/_lI0knJEGy8?si=mOfNyLqkf46hdnne

³⁶ <https://youtu.be/WvO1f6eH4Bg?si=GjnlbHQGHAVpfV4T>

Warszawy Filip Pelc, Marzena Wichniarz, Rodzice dla Klimatu, Szymon Żugaj, aktywista, Green REV Institute, Anna Żuchniewicz, Fundacja Onkologiczna Rakiety, Roman Głodowski, Prezes i Założyciel Stowarzyszenie Nasz Bóbr, Morgan Janowicz, Koordynatorka ds. Partnerstwa Green REV Institute.

Podsumowanie

W obliczu rosnącego kryzysu klimatycznego i związanych z nim wyzwań społecznych, gospodarczych, zdrowotnych konieczne jest wdrożenie zintegrowanej i kompleksowej edukacji klimatycznej w Polsce. Edukacja klimatyczna musi być prowadzona w sposób wielopoziomowy i angażować wszystkie podmioty odpowiedzialne za realizację polityk publicznych. Przedstawione rekomendacje mają na celu wsparcie Ministerstwa Edukacji Narodowej w tworzeniu i wdrażaniu skutecznych programów edukacyjnych dotyczących klimatu. Chcemy podkreślić rolę edukacji żywieniowej w kontekście klimatycznym, w tym m.in.: edukację dla sprawiedliwej transformacji systemu żywności i rolnictwa do systemów roślinnych dla ludzi, wyposażenie w kompetencje rzecznicze i strażnicze dla partycypacji obywatelskiej w budowaniu polityk klimatycznych, kształtowanie odpowiedzialnego klimatycznie otoczenia żywnościowego, uwzględnianie w działaniach edukacyjnych wszystkich grup interesariuszy w tym kadry nauczycielskiej i dyrekcji placówek oświatowych.

Wdrożenie powyższych rekomendacji przyczyni się do skutecznego zwalczania kryzysu klimatycznego poprzez edukację młodzieży oraz promowanie zrównoważonych praktyk żywieniowych. Kluczowe jest zintegrowane podejście, które uwzględnia różne aspekty edukacji klimatycznej i angażuje wszystkie grupy szkolne oraz społeczność lokalną.

Na marginesie wspomnieć należy o znaczeniu kompleksowej edukacji klimatycznej z perspektywy zjawiska greenwashingu i climatewashingu, które zagrażają nie tylko świadomości prawno-ekologicznej jednostki - w tym osób uczniowskich - ale także prawom konsumenta. Jak wskazuje Unia Europejska, greenwashing polega na: “sprawianiu fałszywego wrażenia co do wpływu produktu na środowisko lub korzyści płynących z produktu, co może wprowadzać konsumentów w błąd”³⁷. W konsekwencji również i z tej perspektywy realizacja postulatów przedstawionych w niniejszych rekomendacjach jawi się jako konieczna. Niezależnie

³⁷ <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240111STO16722/stopping-greenwashing-how-the-eu-regulates-green-claims>; dostęp: 7 lipca 2024 r.

od powyższego, ich urzeczywistnianie w sposób pośredni pozwoli na wdrożenie przez Polskę założeń Dyrektywy w sprawie oświadczeń środowiskowych³⁸, zwiększając świadomość prawno-środowiskową społeczeństwa.

Serdecznie dziękujemy za możliwość przedstawienia naszych rekomendacji.

Pozostajemy do dyspozycji i deklarujemy chęć współpracy i wsparcia Ministerstwa.

Podpisy:

1. 9dwunastych
2. Akcja Demokracja
3. Akcja Uczniowska
4. Azyl Swinki Lili
5. Bieganizm
6. BoMiasto
7. Compassion Polska
8. DalEKOwzroczne
9. Daniel Petryczkiewicz
10. DiversityPL
11. Dolina Bawole Serce
12. Earth Day Everyday

³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2023%3A0166%3AFIN>; dostęp 7 lipca 2024 r.

13. ECO EDU kids
14. Ekowyborca
15. Fashion Revolution Poland
16. Federacja Wegan dla Zwierząt
17. First Step
18. Foodsharing Polska
19. Foodsharing Toruń
20. Fundacja “Ekopotencjał – Przestrzeń Możliwości”
21. Fundacja #niezamłodzi
22. Fundacja Aquila
23. Fundacja Centrum Edukacji Baza
24. Fundacja Chlorofil
25. Fundacja CultureLab
26. Fundacja GrowSpace
27. Fundacja Impuls
28. Fundacja Klub Myśli Ekologicznej
29. Fundacja Lambda Polska
30. Fundacja MARE
31. Fundacja Ne_Ni

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

32. Fundacja Perspektywa
33. Fundacja Prawnej Ochrony Zwierząt Lex Nova
34. Fundacja ProVeg
35. Fundacja Psubraty
36. Fundacja Rething
37. Fundacja Rzecz Społeczna
38. Fundacja Szkatułka
39. Fundacja Zielone Światło
40. Fundacja Zwierzęta Niczyje
41. Gdańsk bez granic
42. Głos Pokolenia
43. Green teenager
44. Grupa Społeczni Opiekunowie Drzew - Toruń
45. Halo Tu Fauna
46. Instytut Przeciwdziałania Wykluczeniom
47. invECO
48. Istota
49. Klimatyczny Kopernik
50. Kolektyw Przełom

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

51. Koło Naukowe Praw Człowieka i Kryzysów Humanitarnych
52. Kompostuj Z Nami
53. Kongres Ruchów Miejskich
54. Lokalni Liderzy
55. Miastozdzczenie
56. Mikołów - Roślinne Yeah
57. Misja: Rozwój
58. Młodzieżowy Strajk Klimatyczny
59. NO PAIN IN YOUR BRAIN
60. OFF School
61. Oficyna 21
62. Open Dialogues International Foundation
63. Plant Your Home
64. Podróże z Pazurem
65. Polska Dla Zwierząt
66. Pomorskie Stowarzyszenie Aktywni Lokalnie
67. Projekt Kaczuchy Dziennikarskie
68. Przestrzeń do życia
69. Pudełko Lilki

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

70. Rodzic w Mieście
71. Rodzice dla Klimatu
72. Roślinna Strona
73. RUCH zaNIEdban
74. Śląski Ruch Klimatyczny
75. Społeczna Straż Ochrony Zieleni Szczecina
76. Stowarzyszenia Mężczyźni Przeciw Przemocy
77. Stowarzyszenia Protest Porszewice
78. Stowarzyszenie "Nasz Bóbr"
79. Stowarzyszenie Jestem na pTAK!
80. Stowarzyszenie Kraków dla Mieszkańców
81. Stowarzyszenie LUWIA
82. Stowarzyszenie MOST
83. Stowarzyszenie Mudita
84. Stowarzyszenie na rzecz Azylu dla Świń Chrumkowo
85. Stowarzyszenie Przyjaciele Kubusia
86. Stowarzyszenie Równość
87. Stowarzyszenie Stop Stereotypom
88. Stowarzyszenie Tarnowska Rospuda

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122

89. Szczera Sfera

90. Szkolna Młodzieżowa Rada Klimatyczna

91. Świadomi prawa

92. Vege Vouge

93. W imię zwierząt

94. Wawelska Kooperatywa Spożywcza

95. Wegaństwo - podcast

96. Wegrateka

97. Wiosna bez Barrier

98. WORLDmates

99. Wygadajmy Przyszłość

kontakt@greenrev.org | Giordana Bruna 34 / skrytka 5, 02-523 Warszawa, Polska

KRS 0000521182 | NIP 5213677634 | REGON 147376122